Wiaczasław Kałacej*
Białoruś

Экалогія традыцыйнай культуры і этнамастацкая адукацыя Беларусі

Słowa kluczowe: sztuka ludowa, kształcenie, metody pokazowej antropotechniki

Artykuł rozpatruje dane na temat koordynacji treści i formy w procesie kształcenia w zakresie kultury ludowej na wyższych uczelniach Bialorusi w XXI wieku.

The article examines information about the experience of form and content coordination of the training process of folklore culture in higher education in Belarus at the XXI century.

У міленіум, калі ў Беларусі акрэсліліся тэндэнцыі да страты каранёвых фальклорных жанраў, перад грамадствам востра паўстала пытанне аховы традыцыйнай культуры. Напачатку XXI стагоддзя ў свеце ўсё большую ўвагу надаюць спадчыне, «літара» і «дух» якой перадаваліся спрадвеку вусным шляхам [1, с. 55]. Гаворка ідзе пра т.зв. спадчыну вуснай традыцыі (*oral heritage of humanity*) ці, як усё часцей гавораць (разумеючы пры гэтым менавіта *непісьмовы, вусны* аспект), нематэрыяльную культурную спадчыну (*intangible heritage of humanity*). Гэта – руральныя звычаі і абрады, тэхналогіі народных промыслаў, творы і манеры выканання жанраў аўтэнтычнага фальклору, якія існуюць «жыўцом» у побыце этнасу і перадаюцца вусным шляхам. Шмат у чым яна – сінанімічная з'ява ў адносінах да таго, што даследчыкі XX стагоддзя звалі «фальклорам» (у шырокім сэнсе гэтай дэфініцыі) і «традыцыйнай культурай» этнасу.

---

* Кандыдат культуралогіі, дацэнт, загадчык кафедры этналогіі і фальклору Белорусского государственного университета культуры и искусств (Мінск, Беларусь).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

У сярэдзіне 2000-х гадоў кіраўніцтва Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў (БДУКМ) аператыўна адрэагавала на змену прыярытэтаў, адкрыўшы факультэт традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага мастацтва (2003 г.), шэраг новых спецыялізацый і заснаваўшы Цэнтр захавання нематэрыяльнай культурнай спадчыны (у далейшым Цэнтр). Тэорыяй і практыкай этнамастацкай адукацыі ў БДУКМ займаліся пераважна даследчыкі і педагогі, якія выкладаюць на факультэце традыцыйнай беларускай культуры, супрацоўнікі аддзела традыцыйнага мастацтва Інстытута праблем культуры, які з 2007 г. ўвайшоў у структуру універсітэта. Збольшага гэта былі адныя і тыя ж асобы, таму ядро суполкі захавальнікаў традыцыйнай культурнай спадчыны стварылася па законах самаарганізацыі. Асобы, пералічаныя ніжэй (таб. 1) фармальна ўвайшлі ў склад супрацоўнікаў Цэнтра улетку 2009 г. (калі шэраг спецыялістаў аддзела традыцыйнага мастацтва ІКБ перайшлі на працу на кафедру этналогіі) і аб'ядналіся па даручэнні рэктарата УА БДУКМ для ўключэння ва Urgent Safeguarding List UNESCO абраду Калядныя Цары в.Семежава. Распачалі ж яны сумесную дзейнасць, якую з пункту гледжання логікі і прыярытэтаў захавання НКС павінны быў ажыццяўляць Цэнтр, значна раней. Сам Цэнтр быў створаны па дамоўленасці Рэспубліканскай камісіі па справах ЮНЭСКА (У.Г. Шчасны) і Беларускім дзяржаўным універсітэтам культуры і мастацтваў (Я.Д. Грыгаровіч) у 2004 г. Арганізацыя працы была ўскладзена на калектыў кафедры этналогіі і фальклору, пры якой Цэнтр быў створаны на грамадскіх пачатках у адпаведнасці з загадам рэктара.

Згодна міжнародным і рэспубліканскім нарматывам па ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны (далей НКС), Цэнтр павінны быў праводзіць дзейнасць па 3 накірунках: а) **ахоўную** (праца з носьбітамі НКС у мэтах іх падтрымкі і стымуляцыі працэсу перадачы НКС паміж пакаленнямі); б) **этнакультурна-выхаваўчую** (праца з дзецьмі і моладдзю Беларусі ў мэтах інтэгравання НКС у іх асяроддзе); в) **статыстычна-рэпрэзентатыўную** (маніторынг НКС у Беларусі, інфармаванне пра вынікі міжнародную супольнасць).

Напрацягу 2004–2009 гг. калектыў кафедры этналогіі і фальклору сумесна з супрацоўнікамі аддзела традыцыйнага мастацтва Инстытута праблем культуры выпрацоўваў мадэль дзейнасці суполкі даследчыкаў і педагогаў па перайманні НКС і праводзіў дзейнасць па ўсіх трох напрамках (таб. 1).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Табліца 1

Праца па захаванні НКС ў БДУКМ з 2004 па 2015 гг.

Напрамкі працы					
ахоўная – *праца з носьбітамі НКС у мэтах іх надтрымкі і стымуляцыі працэсу перадачы НКС паміж пакаленнямі*		**этнакультурна-выхаваўчая** – *праца з дзецьмі і моладдзю Беларусі ў мэтах інтэгравання НКС у іх асяроддзе*		**статыстычна-рэпрэзентатыўная** – *маніторынг НКС у Беларусі, інфармаванне пра выннікі міжнародную супольнасць*	
імпрэзы	**дата, адказныя**	**імпрэзы**	**дата, адказныя**	**імпрэзы**	**дата, адказныя**
9 экспедыцый на абрад "Страла" Веткаўскага раёна з мэтай яго рэвіталізацыі, 3 – на Полацкае Купалле, 3 – на Цярэшку	2004–2014 В.В. Калацэй Т.А. Пладунова Э.В. Шчадрына Н.В. Петухова	11 Рэспубліканскіх сезонных фальклорных школ для дзяцей і моладзі (колькасць удзельнікаў – 1200 чалавек)	2004–2009 В.В. Калацэй Т.А. Пладунова Н.В. Петухова В.М. Кулынін Т.Б. Варфаламеева М.А. Козенка І.В. Мазюк Т.І. Кухаронак Р.С. Гамзовіч	Збіранне матэрыялаў па НКС у 6 гісторыка-этнаграфічных рэгіёнах Беларусі	2004–2015 А.І. Боганева Т.Б. Варфаламеева М.А. Козенка І.А. Смірнова І.В. Мазюк В.А. Лабачэўская Т.І. Кухаронак Р.С. Гамзовіч Т.А. Пладунова В.В. Калацэй Н.В. Петухова
8 канцэртаў "Фальклор беларускай глыбінкі" з удзелам 200 носьбітаў НКС	2007–2014 А.І. Боганева Т.Б. Варфаламеева М.А. Козенка І.А. Смірнова І.В. Мазюк	2 тыдні фальклорна-этнаграфічных фільмаў для моладзі Беларусі (к.у.–750 чал.)	2008–2009 А.І. Боганева Т.Б. Варфаламеева М.А. Козенка І.В. Мазюк Т.І. Кухаронак Р.С. Гамзовіч	Праца ў Рэспубліканскай камісіі па ахове Гісторыка-культурнай спадчыны	2006–2015 Т.Б. Варфаламеева
Арганізацыя ўдзелу этнаграфічнага калектыву в. Ананчыцы на фестывалі "Славянское древо" (СПб)	2009 В.В. Калацэй Т.А. Пладунова Э.В. Шчадрына	Распрацоўка канцэпцыі, дакументацыі і адкрыццё ў УА БДУКМ інавацыйнай спецыялізацыі "Этнафона-знаўства" для захавання аўтэнтычнай спеўнай манеры	2004 В.В. Калацэй Т.А. Пладунова	Падрыхтоўка Form ICH-01 (2009), відэафільма (20 хв.) і фотаздымкаў (12) для ўключэння абраду Kalyady Tsars (Christmas Tsars) в. Семежава ў Urgent Safeguarding List які фарміруе UNESCO Intangible Heritage Section	2009 В.В. Калацэй Т.І. Кухаронак Р.С. Гамзовіч А.Б. Сташкевіч У.Г. Шчасны А.І. Красоўская

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

8 (па статусе ад Рэспубліканскай да Міжнароднай) канферэнцыі "Аўтэнтычны фальклор"	2007–2014 М.А. Бяспалая М.А. Мажэйка В.В. Каладзей Т.А. Бабіч Т.А. Пладунова В.М. Кульпін	Рэвіталізацыя абраду Купалле на матэрыялаў Беларускага Падзвіння	2009 Т.А. Пладунова Н.В. Петухова В.В. Каладзей		
Вынік к 2015 году – фарміраванне асновы сістэмы падтрымкі носьбітаў спадчыны вуснай традыцыі Беларусі з цэнтрам ва УА БДУКМ		**Вынік к 2015 году** – фарміраванне сістэмы этнакультурнага выхавання дзяцей і моладзі Беларусі і этнамастацкай адукацыі з цэнтрам ва УА БДУКМ		**Вынік к 2010 году** – уключэнне абрада "Цары" в.Семежава ў Urgent Safeguarding List UNESCO	

Дзейнасць педагогаў и студэнтаў універсітэта па супрацоўніцтве з носьбітамі НКС, фарміраванні сістэмы этнакультурнага выхавання ў краіне к 2015 году адзначана як відавочна выніковая і прадуктыўная, вартая развіцця не толькі якаснага, але і колькаснага. Пералічаныя вышэй асобы працавалі ў кірунку захавання НКС (мал. 1) часам без дадатковага фінансавага заахвочвання і з'яўляліся не заўсёды фармальна "штатнымі" "целам" і "рукамі" Цэнтра. Але за тое – неаднойчы атрымлівалі станоўчую ацэнку ад фалькларыстаў з Усходняй Еўропы, Беларусі, кіраўніцтва універсітэта, Рэспубліканскай камісіі па справах ЮНЭСКА (мал. 2), Міністэрства культуры [4, с. 35]. Высокая ацэнка дапамагала захаванню ва УА БДУКМ сістэмы этнамастацкай адукацыі ў крытычныя для яе моманты, паколькі сёння агульнавядома: "…гістарычны досвед шматлікіх культур сведчыць, што менавіта ***этнічная музыка*** і падтрымка яе традыцый спрыялі захаванню таго ці іншага народа як самастойнага сацыякультурнага суб'екта…" [3, с. 7]. Таму прыярытэты ў дзейнасці прыхільнікаў этнамастацкай адукацыі ва БДУКМ былі пастаўлены абгрунтавана і тактычна вывeрана.

Увесь гэты час ва БДУКМ працавала штогадовая **мадэль**: Міжнародная **канферэнцыя** "Аўтэнтычны фальклор" + **канцэрт** "Фальклор беларускай глыбінкі" + Рэспубліканскія сезонныя **фальклорныя школы** для дзяцей, + Тыдзень фальклорна-этнаграфічных **фільмаў** для моладзі + **Рэвіталізацыя** 1 абрада сродкамі дыпломнікаў кафедры + культурна-антрапалагічная **экспедыцыя** для падрыхтоўкі рэвіталізацыі наступнага абрада. Тое, што мадэль мае ўплыў не толькі на вучэбны працэс, але і на сітуацыю з вывучэннем і захаваннем традыцыйнай культуры ў краіне стала бясспрэчна зразумела ў 2013 годзе, калі даследаванні па традыцыйнай культуры ўсіх

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

выпускніц года спецыялізацыі «Этнафоназнаўства» атрымалі прызавыя ўзнагароды Рэспубліканскага конкурса навуковых работ студэнтаў, а самі яны сталі магістрантамі (а ў 2014 годзе – і аспірантамі) Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі [2, с. 8].

Малюнак 1. Рэвіталізацыя Купалля як дыпломны праект першага выпуску этнафоназнаўцаў (2009 г.) п/к Т.А. Пладуновай

Малюнак 2. Дыплом за захаванне НКС, якім узнагароджана спецыялізацыя Этнафоназнаўства (2008 г.)

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Напрыканцы артыкула варта акрэсліць характар і перспектывы ўплыву на экалогію традыцыйнай культуры Беларусі з боку этнамастацкай адукацыі, наладжанай ва ўніверсітэце.

1. З 2004 года ва БДУКМ была спантанна выпрацавала і ўкаранена *мадэль* дзейнасці па захаванні НКС і ўдасканаленні этнамастацкай адукацыі, якая ўжо сёння мае ўплыў на традыцыйную культуру ў краіне.
2. У адпаведнасці з уласным месцам у сістэме ЎВА культуры і мастацтваў, БДУКМ неабходна працягваць і пашыраць дзейнасць па: а) далучэнні носьбітаў НКС да адукацыйных і рэкрэатыўных форм працы са студэнцкай моладзю; б) этнакультурным выхаванні сродкамі НКС дзяцей і моладзі – для пераемнасці традыцыйнай культуры Беларусі ў месцах яе бытавання – на вёсцы; в) пашырэнні этнамастацкай адукацыі ў мэтах культурнай бяспекі Рэспублікі.

Спіс літаратуры

1. Дорошевич, Э.К. Миф как явление культуры / Э.К. Дорошевич, Н.Г. Мартысюк // Прырода, чалавек, культура: праблемы гармоніі: матэрыялы навук. канф. (Мінск, 25–26 сак. 2003 г.). – Мінск: БДУ культуры, 2003. – С. 55–63.
2. Калацэй, В. "Прарыў" без традыцый немагчымы / В. Калацэй // Культура, 2015. – № 4 (1182). – 24.01.2015. – 8 с.
3. Мациевский, И. Возрождение этнической музыки и специальное образование / И.Мациевский // Аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання: зборнік навуковых прац удзельнікаў III Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 29–30 красавіка 2009 г.) / БДУКМ; рэдкал.: Мажэйка М.А. (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУКМ, 2009. – С. 7–9.
4. Хвир, Н. Состояние и проблемы охраны нематериального культурного наследия Республики Беларусь / Н.Хвир // Аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання: зборнік навуковых прац удзельнікаў III Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 29–30 красавіка 2009 г.) / БДУКМ; рэдкал.: Мажэйка М.А. (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУКМ, 2009. – С. 34–35.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ